

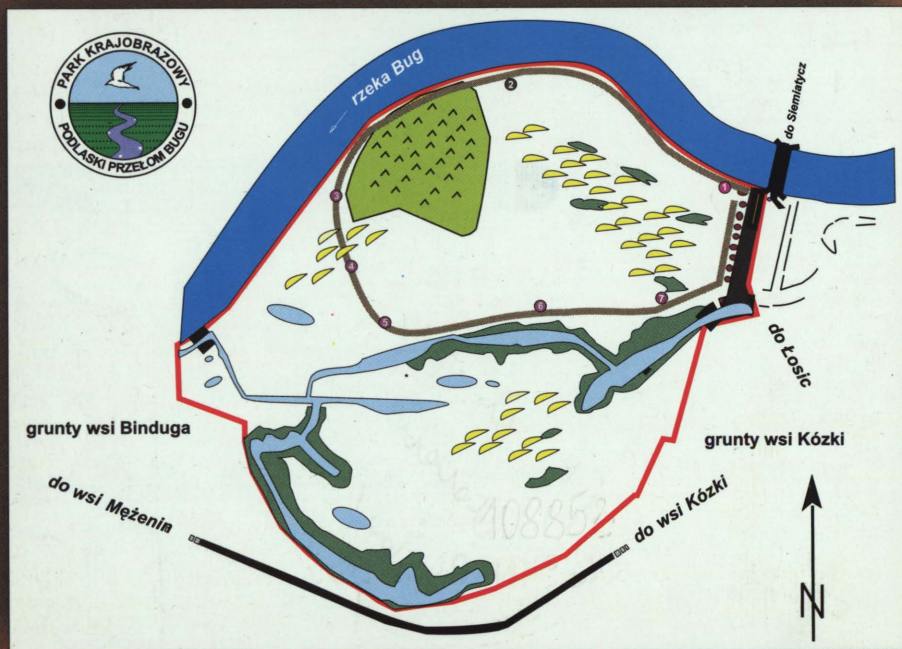

Dyrekcja Parku Krajobrazowego
"Podlaski Przełom Bugu"
w Kózkach

ŚCIEŻKA PRZYRODNICZA
KÓZKI

ŚCIEŻKA PRZYRODNICZA KÓZKI

LEGENDA

	starorzecza		drogi
	las iglasty		trasa ścieżki przyrodniczej
	wiąta turystyczna		przystanki na ścieżce przyrodniczej
	granica rezerwatu		zadrzewienia
	parking		wydmy
	most		kamienie

Dyrekcja Parku Krajobrazowego
"Podlaski Przełom Bugu"
w Janowie Podlaskim

**Ścieżka przyrodnicza
"Kózki"**

Janów Podlaski 2000 r.

Wydano z inicjatywy:
Dyrekcji Parku Krajobrazowego
"Podlaski Przełom Bugu"
w Janowie Podlaskim

ISBN 83-912617-2-7

Autorzy:
Jerzy Ostaszewski
Wojciech Duklewski

Zdjęcia:
Artur Tabot, Wojciech Duklewski

Ilustracje:
Jerzy Ostaszewski

Miejska Biblioteka Publiczna
Biała Podlaska

Przy opracowaniu korzystano ze zbiorów:
Dyrekcji Parku Krajobrazowego
"Podlaski Przełom Bugu"

Projekt i druk:
Agencja Reklamowa "VARIA"
17-300 Siemiatycze, ul. B. Głowackiego 146
tel./fax (0 85) 655 53 49
varia@zetobi.com.pl

Wydanie I
Zeszyt I
Nakład 2000 egz.

108853
502.6 (438-11):913(438)A1Z(036):341.233
II A. 1: II B. 2

Rezerwat ornitologiczny "Kózki" położony jest na północnym krańcu gminy Sarnaki w miejscowości Kózki tuż przy trasie Łosice - Siemiatycze , w bezpośrednim sąsiedztwie mostu drogowego na rzece Bug. Do Kózek jest możliwy dojazd autobusem - znajduje się tu przystanek autobusowy oddalony od rezerwatu o ok. 300 m. Własnym pojazdem można dotrzeć do samego rezerwatu, gdzie wyznaczony jest parking z wiatą turystyczną, stołami i miejscem na ognisko. Rezerwat "Kózki" utworzony został Rozporządzeniem Nr.12 Wojewody Mazowieckiego z dnia 12.01.2000 r. Głównym celem istnienia rezerwatu

***W imieniu mieszkańców
rezerwatu
(wszak jesteśmy
ich gośćmi),
prosimy osoby zwiedzające
o okazanie szacunku
należnego
gościnnym gospodarzom
i miejscu ich bytowania.***

Dzięcioł duży

jest ochrona środowiska bytowania oraz licznych stanowisk lęgowych rzadkich w skali kraju i Europy gatunków ptaków. Dolinę Bugu, będącą osią przewodnią Parku Krajobrazowego "Podlaski Przełom Bugu" cechuje wielkie bogactwo przyrodnicze i różnorodność biocenotyczna .

Są to cechy typowe tylko dla terenów mało zdegradowanych przez zgubny wpływ antropopresji tzn. oddziaływania człowieka na środowisko naturalne. Teren rezerwatu, jako ważny składnik biocenozy Parku cechuje wysoki stopień naturalności. Na obszarze o powierzchni 86,12 ha główne elementy krajobrazu jak: konfiguracja terenu, lokalizacja starorzeczy i wydm, skład gatunkowy i rozmieszczenie szaty roślinnej są dziełem przyrody. Jedyнным śladem (niechlubnej) działalności człowieka jest niewielki las sosnowy pochodzący z sadzenia, położony tuż nad brzegiem Bugu. Jako sztuczna, monolityczna (jednogatunkowa) uprawa taki drzewostan jest dysonansem nie tylko w krajobrazie ale głównie w miejscowej biocenozie. Bogactwo i duża różnorodność siedlisk tworzy tu wspaniałe środowisko bytowania licznych grup ptaków.

Etap I

Z okolic wiaty turystycznej idziemy ścieżką wzdłuż brzegu rzeki w kierunku lasu i po ok. 50 metrach zatrzymujemy się.

Tu proponujemy

Przystanek I

Na utworzenie otaczającego nas krajobrazu decydujący wpływ wywarła rzeka Bug. Rozległy teren pokryty wydmami z licznymi rowami, często wypełnionymi wodą jest efektem odwiecznych procesów akumulacji i erozji wodnej. Okazuje się, że w dolinie Bugu taki właśnie krajobraz jest ściśle związany z budową geologiczną dna rzeki. Otóż w korycie Bugu stwierdzono występowanie progów zbudowanych z utworów trudno rozmywalnych jak otoczaki, głązy i żwiry. Tworzą one tzw. pancerne dno uniemożliwiające erozję wgłębną oraz powiększe-

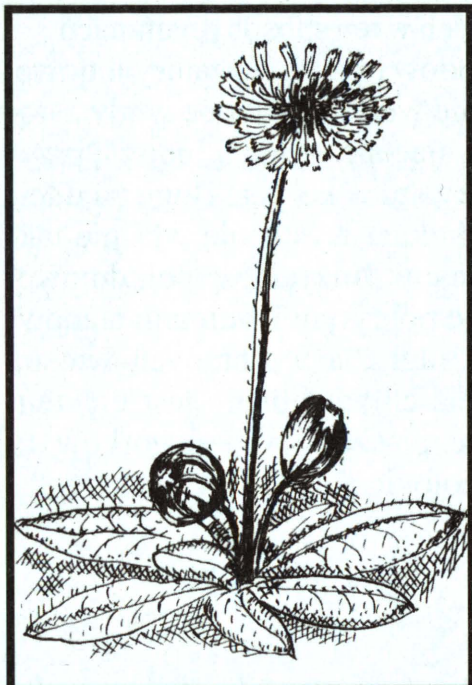
nie przekroju koryta. Na powstałych w ten sposób płyciznach w czasie wiosennych spływów lodów tworzą się zatory lodowe, wywołujące gwałtowne wezbranie wód. Spiętrzone wody zatowrowe opuszczają koryto i rozlewając się omijają lodową przeszkodę. W północnej części rezerwatu w korycie Bugu na odcinku od lasu do miejscowości Binduga występuje właśnie taki próg. Ciąg porośniętych olszynami **bużysk** w południowej części rezerwatu i rowy w terenie pokrytym wydmami stanowi system naturalnych zbiorników ulgi dla wezbranych wiosną wód. Tworzenie w terenie wszelkich zagłębień jest efektem **erozji wodnej**, zaś formowanie piaszczystych pagórków to **akumulacja wodna** materiału geologicznego.

Etap II

Przejdźmy teraz wzdłuż brzegu Bugu w kierunku północnym. Po przejściu około 250 m znajdujemy się na skraju lasu.

Przystanek II

W czasie wędrówki mogliśmy porównać dwa skrajnie różniące się zbiorowiska roślinne. Po lewo, na rozległym terenie wydm piaszczystych króluje **roślinność kserotermiczna** (ciepłolubna), zaś w dole za skarpą rozciągają się łąny **roślinności hydrofilnej**, typowej dla terenu podmokłego. Zwróćmy uwagę na wielkość i budowę anatomiczną roślin z każdej z tych grup. Łatwo dostrzegalna różnica wynika z konieczności przystosowania się poszczególnych roślin do warunków, w jakich im przyszło bytować. Na glebie piaszczystej, ubogiej w składniki pokarmowe i często pozbawionej wilgoci rosną rośliny niskie i drobne. Budowa ich aparatu asymilacyjnego (liście) umożliwia przeżycie w warunkach ekstremalnych, przy ciągłym

Jastrzębiec kosmaczek

wody broni się **macierzanka piaskowa** lub **szczotlicha siwa**? Strategia ich obrony opiera się na posiadaniu bardzo drobnych i wąskich liści. Rekordzistą jest tu **połonicznik**, którego listki są widoczne dopiero pod lupą.

Jakże inny obraz przedstawia roślinność obniżenia w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki. Pokrój roślin, kształt ich liści oraz gęste, łanowe występowanie świadczy o bogactwie siedliska. Tu problemem nie jest deficyt, lecz nadmiar wody zwłaszcza w okresie wiosennych wylewów. Te dwa, jakże różniące się siedliska są miejscem bytowania różniących się również grup owadów. Te z kolei jako pokarm dla ptaków decydują o bogactwie gatunkowym awifauny.

deficycie wody i w wysokich temperaturach. Obejrzyjmy dokładnie łodygę i liść **rozchodnika ostrego**. Gęsto ułożone, drobne, mięsiste listki pełnią rolę spichlerza na długie okresy suszy. Jest to budowa typowa dla **sukulentów**. Nieco inną strategię walki o wodę wybrały **kocanki piaskowe**. Ich liście pokryte są **kutnerem** - delikatnym, gęstym futerkiem, które broni powierzchnię liścia przed wyparowaniem wody.

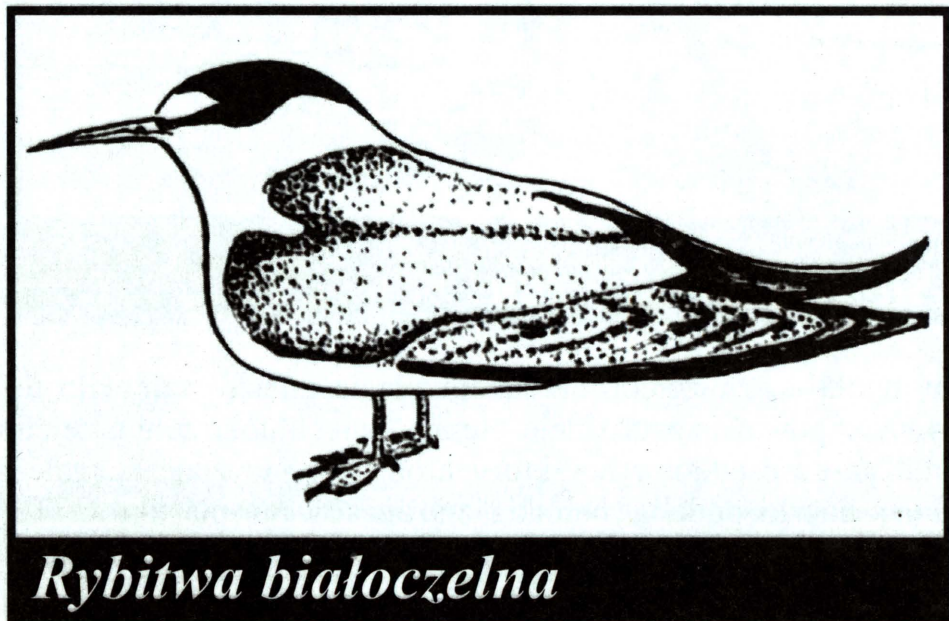
Podobnie bronią się: **jastrzębiec kosmaczek**, **pięciornik piaskowy** i **dziwanna wielkokwiatowa**, jednak te rośliny mają nieco inny układ włosków. A jak przed utratą

Etap III

*Teraz przejdziemy ścieżką pomiędzy lasem a brzegiem rzeki, aby zatrzymać się na skraju wydmy piaszczystej, pozbawionej roślinności. Zbliżamy się do najcenniejszego rejonu rezerwatu, gdzie występują liczne stanowiska lęgowe ptaków. Spośród gniazdujących tu gatunków dwa posiadają szczególnie wysoką rangę faunistyczną, gdyż wymienione są w "Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt". Są to **Rybitwa białoczelną** (*Sterna albifrons*) oraz **Sieweczka obroźna** (*Charadrius hiaticula*)*

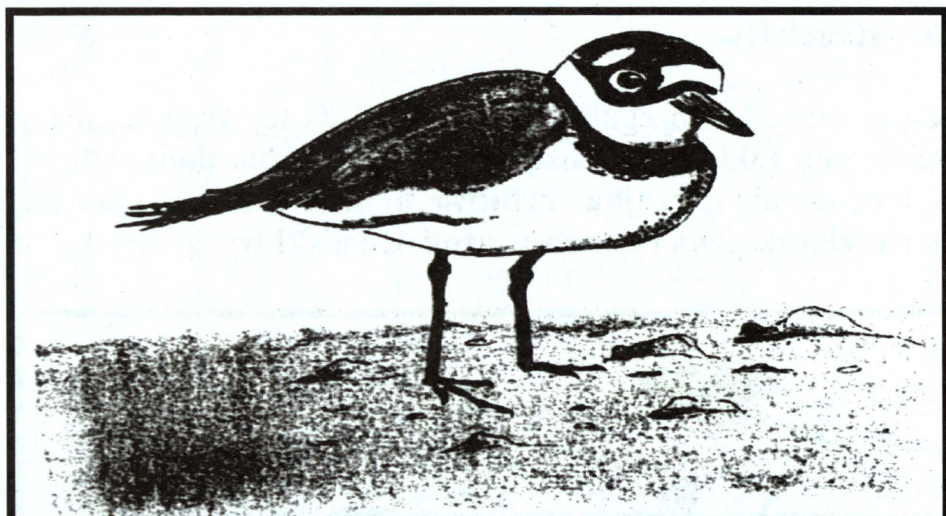
Przystanek III

Jest to miejsce szczególnie cenne, gdyż na tej rozległej plaży rokrocznie zakładają gniazda ptaki typowe dla doliny Bugu. Należą do nich: **czajka, rybitwa białoczelną i zwyczajną, sieweczka rzeczna i obroźna, brodziec piskliwy**. Wszystkie te

Rybitwa białoczelną

ptaki budują swe gniazda bezpośrednio w piasku, bez jakiegokolwiek wyściółki. Jediną ochroną wysiadywanych jaj jest ich maskująca barwa dzięki licznym plamkom o zabarwieniu brunatnym. Układ plamek jest ważną cechą diagnostyczną dla poszczególnych gatunków. Lokalizacja gniazd w tak dostępnym terenie niesie wielkie zagrożenie zarówno dla lęgów, jak i dla wysiadujących je ptaków - jest to jedna z przyczyn niskiej dynamiki populacyjnej tych gatunków. Głównymi wrogami gniazdujących tu ptaków są psy i koty z pobliskich zabudowań oraz myszołowy i gniazdujące w szuwarach starorzecza błotniaki. Do niedawna teren rezerwatu przemierzało stado pasącego u

Sieweczka obroźna

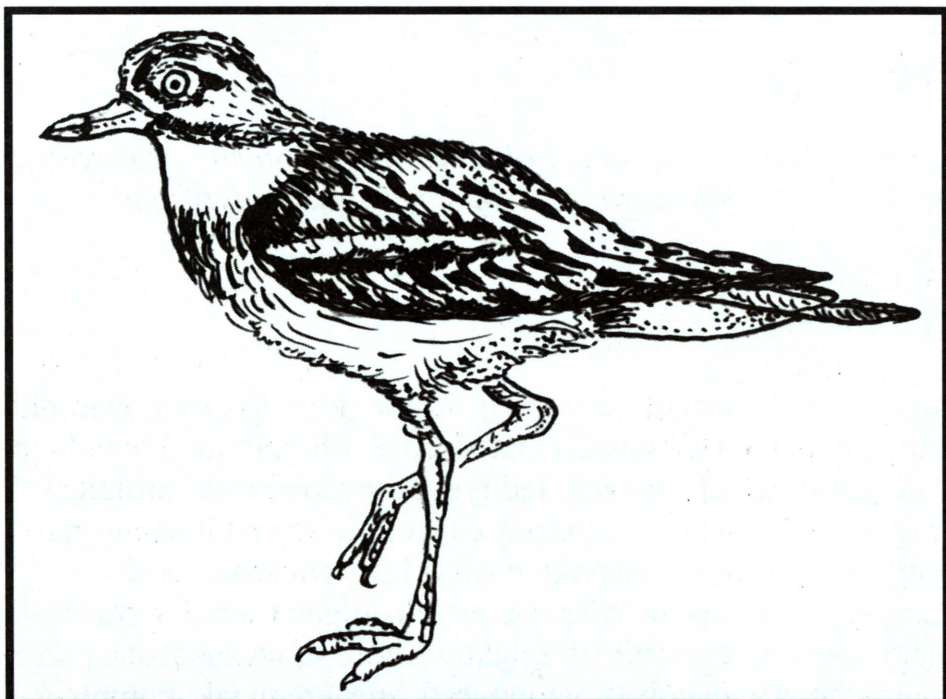
się bydła - ze względu na zdeptywanie gniazd stanowiło to również poważne zagrożenie - teraz tę niechlubną rolę przejęli wędkarze i pseudoturysci, których obecność wyznaczają zalegające puszkę, pudełka, butelki i inne opakowania plastikowe. Te opakowania nie ulegają **biodegradacji** dlatego też są bardzo uciążliwe dla środowiska naturalnego.

Etap IV

Przejdźmy teraz wzdłuż ściany lasy w kierunku południowo-zachodnim, w stronę piaszczystych pagórków porośniętych jałowcami. W pobliżu większego pagórka proponujemy:

Przystanek IV

Piaszczyste wydmy pozbawione roślinności zielnej, porośnięte kolumniastymi jałowcami są przewodnim elementem krajobrazu rezerwatu "Kózki". Taki krajobraz dominował na całym terenie jeszcze kilkanaście lat temu. Obecnie teren rezerwatu zarasta roślinnością zielną oraz krzewami i drzewami,

Kulon

powodując radykalną zmianę krajobrazu. Taki proces jest zjawiskiem naturalnym, gdyż każda biocenoza jako układ dynamiczny podlega ciągłej ewolucji. Przyroda nie toleruje próżni dlatego też teren nawet skrajnie ubogi zostaje "zasiedlony" najpierw przez roślinność zielną, później krzewy i drzewa. W tym procesie główną rolę odgrywają organizmy pionierskie a zwłaszcza mrówki i rośliny lekkonasienne.

W tym środowisku bytował niegdyś kulon, obecnie ptak skrajnie zagrożony wyginięciem

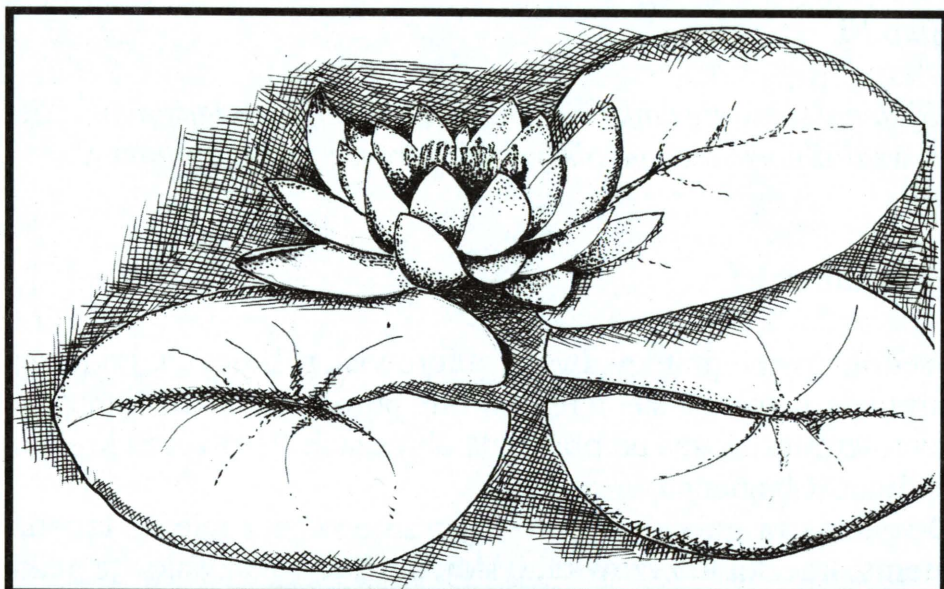
Ten niezwykle rzadki w skali kraju ptak jeszcze w latach 80 - tych był tu spotykany przez ornitologów, jednak na skutek nadmiernej penetracji terenu przez ludzi wyniósł się - prawdopodobnie na odległość o ok.50 km. w kierunku północno-zachodnim Kępę Mołożewską.

Etap V

Teraz udajemy się na południe w kierunku starorzecza położonego w obniżeniu, porośniętego niskimi olszynami.

Przystanek V

Aby przeżyć trudne w naszej strefie klimatycznej warunki zimowe ptaki opracowały na drodze długotrwałej ewolucji szereg strategii obronnych. Jednym ze sposobów na "ominięcie" srogiej zimy jest odlot w rejony o łagodniejszym klimacie - na południe Europy lub na północ Afryki aby wiosną wrócić i przystąpić do lęgów. W czasie swych długotrwałych wędrówek ptaki korzystają ze stałych szlaków, które są wyznaczone przez charakterystyczne obiekty topograficzne terenu jak: kompleksy leśne, połączenie łąk, rozległe doliny rzek. Wieloletnie obserwacje dowodzą, że dolina Bugu pełni ważną funkcję korytarza ekolo-

Grzybień biały

gicznego, którym m.in. przemieszczają się liczne stada ptaków wędrownych. Obfitość pokarmu i rozległy teren rezerwatu, oddalony od siedzib ludzkich sprawia, iż wczesną wiosną możemy tu obserwować przelatujące i wypoczywające stada ptaków. Wiele spośród nich czeka jeszcze daleka podróż, gdyż gniazdują w okolicach koła podbiegunowego. Należą do nich **gęsi: gęgawa, zbożowa, mała** oraz liczne **kaczki** jak **gągoł, rożeniec świstun**. Na tak dalekie podróże ptaki te "decydują się" z wielu powodów. Najważniejszy z nich to fakt, iż w okolicach koła podbiegunowego, w formacji roślinnej określanej mianem **tundry** jest brak obecności człowieka. Rozmarzająca wczesną wiosną wieczna zmarzlina jest na pozór środowiskiem bardzo nieprzyjaznym dla ptaków. Panuje jednak zadziwiająca synchronizacja okresu wylęgu młodych z obfitym pojawieniem dużej ilości owadów, które są bogatą bazą pokarmową dla młodych ptaków.

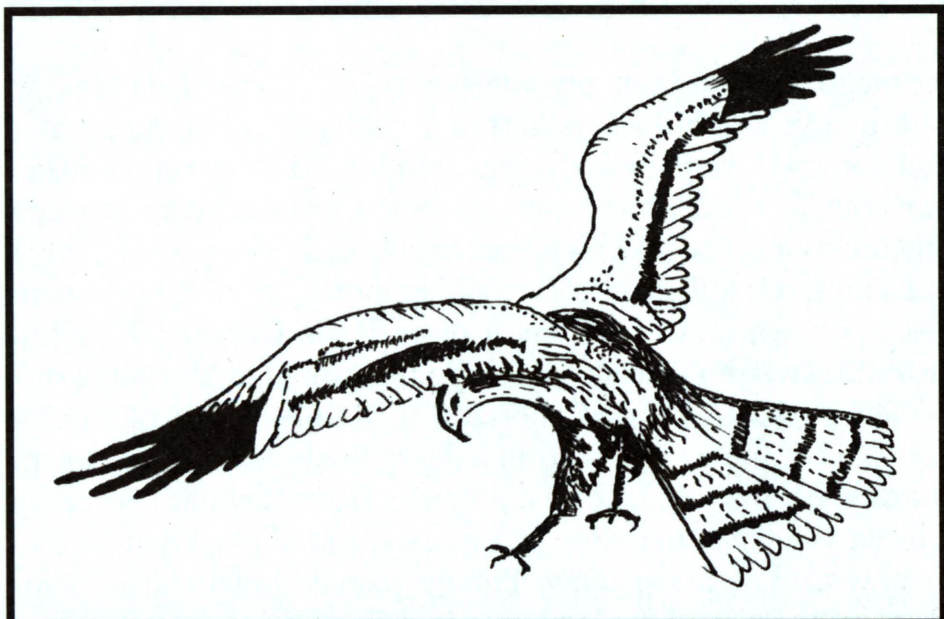
Etap VI

Udajemy się w kierunku wschodnim, gdzie po przejściu ok. 250 m. wzdłuż porośniętego olszynami starorzecza proponujemy

Przystanek VI

Wędrujemy po granicy dwóch zbiorowisk roślinnych. Po lewej stronie rozciąga się teren wydm porośniętych roślinnością kserotermiczną, zaś po prawo na obrzeżach starorzecza króluje roślinność bagienna.

Do gatunków gniazdujących w tym środowisku należą : **labędź niemy, kaczka krzyżówka, łyska, derkacz**. Wszystkie te ptaki łączy jedna wspólna cecha ich gniazda pobudowane są na

Blotniak stawowy

kępach zarośli lub na małych wyspach, ale zawsze tuż nad powierzchnią wody czyli nisko. Taka lokalizacja gniazd ma wielkie znaczenie w okresie karmienia młodych, gdyż upierzenie rodziców jest ciągle mokre i długi lot z takim balastem wymagałby dużego nakładu sił. Jest jednak inny, znacznie ważniejszy powód takiej lokalizacji gniazd. Tę grupę ptaków cechuje znaczna waga ciała, "wielodzietność" oraz fakt, że ich młode osobniki żywią się drobnym pokarmem (rzęsa, bezkręgowce, glony). Kos, zięba lub sikora przynoszą jednorazowo swym nielicznym (od 4 do 6 młodych w gnieździe) młodym dużą lizkę, która zaspokoi ich głód na pewien okres czasu. Znając jadłospis i tempo przyrastania masy młodych osobników trudno sobie wyobrazić tę technikę karmienia u łabędzia lub kaczki. Wymienione ptaki podobnie jak kuraki i chruściele "wyłamały" się z zasad obowiązujących wśród wróblowatych. Ich młode tuż po wykluciu widzą, są sprawne i są pokryte puchem, toteż natychmiast po obeschnięciu opuszczają gniazdo w poszukiwaniu pokarmu. Rola matki ogranicza się tu do wskazania pokarmu i ochrony młodych. Ponieważ kontakt młodych osobników z gniazdem jest bardzo krótki, grupę tych ptaków nazwano **zagniazdownikami**.

Teraz spróbujcie ocenić, jak ważne jest niskie położenie gniazda oraz która matka ma łatwiej wykarmić lęg; kaczka czy sikora?

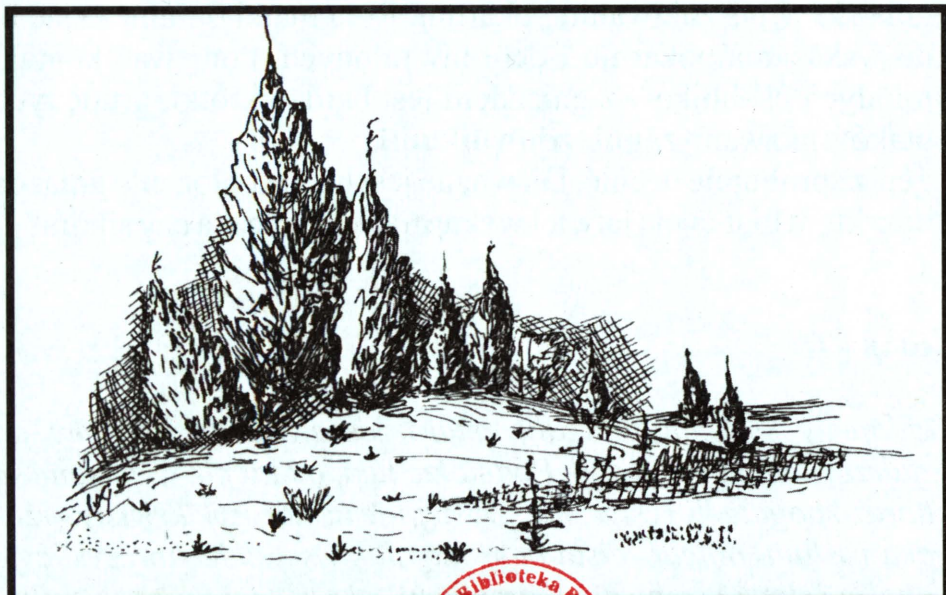
Etap VII

*Udajemy się ciągle wzdłuż starorzecza, aż dochodzimy do zadrzewienia olszowego. Podmokłe łąki, od lat nie wypasane są bardzo bogate florystycznie. Występuje tu storczyk **krwisty** - rzadka roślina, objęta ścisłą ochroną. Jak wszystkie storczyki żyje ona w ścisłej symbiozie z grzybami, określanej mianem **miko-ryzy**. Z tego powodu jest niemożliwe wyhodowanie storczyka w ogródku. Tu po przejściu przez niewielką łąkę proponujemy:*

Przystanek VII

Ten fragment starorzecza porośnięty olszynami jest w ciągu lata ocieniony, dlatego też pokrywa roślinności zielnej nie jest tak rozbudowana, jak w części odsłoniętej. W tym środowisku spotyka się **krętogłowy, kowaliki oraz dzięcioły: dużego, średniego i zielonego**. Cierpliwy obserwator może na powierzchni wody dostrzec pływającego zaskrońca lub piżmaka.

Ten ostatni, jako gryzoń żywiący się roślinnością pojawia się oczom obserwatora w sposób bardzo charakterystyczny. Przesuwająca się bezszelestnie po lustrze wody duża wiązka nadbrzeżnych roślin - to swoista parada piżmaka żegnającego osoby, które odbyły wycieczkę po rezerwacie KÓZKI.

Kępa jałowców

Notatki

